Інна Спасибо-Фатєєва,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна
https://orcid.org/0000-0002-9852-1706

Тетяна Саган,
студентка магістратури,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна
sahan.t1t@gmail.com

УДК 342.7:004.738.5
https://doi.org/10.69724/2786-8834-2026-8-1-89- 112

ПРАВО НА ЗАБУТТЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ, МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація

Актуальність дослідження зумовлена стрімкою цифровізацією суспільних відносин та відсутністю природного механізму забуття у цифровому середовищі, що призводить до тривалої доступності персональної інформації та посилення ризиків для приватного життя, людської гідності й можливості соціальної реінтеграції особи. Особливої ваги ця проблематика набуває у зв'язку з необхідністю балансування між правом на приватність, свободою слова та суспільним інтересом. Метою дослідження є комплексне дослідження права на забуття як елемента системи особистих немайнових прав людини та визначення його правової природи, змісту, функціонального призначення, механізмів реалізації і меж даного права в умовах цифрової епохи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема діалектичний, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи, а також метод аналізу судової практики. Проаналізовано трансформацію права на приватне життя в умовах цифровізації; досліджено генезу та правову природу права на забуття; визначено його місце в системі особистих немайнових прав; розкрито об'єктивний і суб'єктивний зміст права на забуття; проаналізовано співвідношення права на забуття зі свободою слова та суспільним інтересом; досліджено право на забуття як темпоральне право та як правову можливість реінтеграції особи. Стаття буде цікавою для науковців і практиків у сфері

цивільного та інформаційного права, а також для осіб, які працюють із питаннями захисту персональних даних у цифровому середовищі.

Ключові слова: *право на забуття, приватність, персональні дані, свобода слова, суспільний інтерес, реінтеграція особи, цифрова пам'ять.*

Вступ

Стрімка цифровізація суспільних відносин суттєво трансформувала спосіб формування, зберігання та поширення інформації про особу. Якщо в доцифрову епоху приватне життя людини було обмежене природними часовими та просторовими рамками, то сучасне цифрове середовище практично не передбачає механізмів забуття. Будь-яка інформація, одного разу оприлюднена або зафіксована в електронних системах, здатна зберігатися необмежений час, відтворюватися незалежно від волі особи і набувати нових значень у зміненому соціальному контексті. У таких умовах виникає проблема тривалого й часто непропорційного втручання у приватне життя, що ставить під сумнів ефективність традиційних цивільно-правових механізмів захисту особистих немайнових прав.

Особливої гостроти ця проблема набуває у зв'язку з формуванням так званої «цифрової пам'яті», яка не лише зберігає факти минулого, але й активно впливає на теперішній цивільний статус особи, її репутацію, професійні та соціальні можливості. У цьому контексті право на забуття постає як спроба правового реагування на нові виклики цифрової епохи та як інструмент відновлення балансу між інтересами особи і суспільства. Водночас його реалізація супроводжується низкою складних питань, пов'язаних зі співвідношенням із свободою слова, правом на інформацію та суспільним інтересом.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що право на забуття досі залишається дискусійним як у доктрині цивільного права, так і в правозастосовній практиці. З одного боку, воно розглядається як необхідний механізм захисту приватності та людської гідності в умовах цифрової надмірності інформації. З іншого — як потенційна загроза свободі слова та історичній пам'яті. В українському правопорядку право на забуття не має чіткого нормативного закріплення, що ускладнює його практичну реалізацію та вимагає ґрунтовного теоретико-правового осмислення з урахуванням європейських стандартів.

У науковій літературі сформувалося декілька підходів до розуміння права на забуття. Частина дослідників розглядає його крізь призму права на захист персональних даних та інформаційної приватності, акцентуючи увагу на контролі особи над інформацією про себе. Інші підходи пов'язують право на забуття із темпоральним аспектом правового регулювання, наголошуючи на значенні часу як чинника, що впливає на допустимість подальшого поширення інформації. Значний внесок у формування сучасної концепції права на забуття зробила практика Європейського суду з прав людини та Суду справедливості Європейського Союзу, яка продемонструвала поступовий перехід від класичного розуміння приватності до інформаційної моделі її захисту.

Метою цієї наукової статті є комплексний аналіз права на забуття як елемента системи особистих немайнових прав у цивільному праві та визначення його право-

вої природи, змісту й меж реалізації в умовах цифрового середовища. Для досягнення поставленої мети у статті передбачено виконання таких завдань: проаналізувати трансформацію права на приватне життя в умовах цифровізації; дослідити генезу та правову природу права на забуття; визначити його місце в системі особистих немайнових прав; розкрити співвідношення права на забуття зі свободою слова та суспільним інтересом; обґрунтувати темпоральну та реінтеграційну функції права на забуття.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальноюридичні методи пізнання, зокрема діалектичний, системно-структурний, формально-юридичний і порівняльно-правовий методи. У роботі також використано метод аналізу судової практики, що дозволило дослідити підходи ЄСПЛ та Суду ЄС до захисту приватного життя в цифровому середовищі та сформулювати узагальнені висновки щодо правової природи права на забуття.

Викладення основного матеріалу

1. Теоретико-правові засади права на забуття

1.1. Трансформація права на приватне життя в цифрову епоху

Право на повагу до приватного життя традиційно належить до фундаментальних прав людини та є одним із базових елементів її правового статусу. У класичному розумінні приватність асоціювалася з фізичною та інформаційною відокремленістю особи, свободою від стороннього втручання у сімейне життя, житло, кореспонденцію та інші сфери, що не мають публічного характеру. Проте розвиток інформаційних технологій зумовив трансформацію як змісту цього права, так і механізмів його реалізації.

Право на забуття (right to be forgotten), з одного боку, має новітній за своєю природою характер, адже сформоване завдяки існуванню та розвитку Інтернет-мережі, а з іншого — постає логічним продовженням права на захист персональних даних, що водночас носить автономне змістовне наповнення[1].

Право на забуття належить до системи особистих немайнових прав, що забезпечують умови для повноцінного соціального функціонування особи. Його інтенсивний розвиток та практична затребуваність проявилися лише в епоху цифровізації, коли інформаційні технології стали ключовим елементом суспільного життя. До появи мережі Інтернет відомості могли існувати переважно на матеріальних носіях — друкованих виданнях, магнітних та оптичних носіях, — що обмежувало доступ до них необхідністю фізичного володіння цим носієм.

А. М. Бойко визначає право на забуття як право людини, яке дозволяє їй вимагати за певних умов видалення своїх особових даних із загального доступу через пошукові системи, тобто посилань на ті дані, що, на її думку, можуть завдати їй шкоди. Йдеться про застарілі, недоречні, неповні, неточні або надлишкові дані чи інформацію, законні підстави для зберігання яких зникли з плином часу[2]. Мег Лета Амброуз

[1] Попович Т. П. Право на забуття: змістовні аспекти. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172 с.

[2] Бойко А. М. Право на забуття: деякі аспекти теорії і практики. Журнал східноєвропейського права. № 48, 2018.

визначає його як «претензію на приватність, навіть якщо це стосується інформації, яка є, принаймні певною мірою, публічною»[3]. Також його визначають як надання всім суб'єктам даних права контролювати свою історію в Інтернеті[4], можливість скасування та заперечення проти несанкціонованої обробки персональних даних, навіть коли ці дані містяться в публічних документах[5], право на мовчання щодо минулих подій у житті, подій, які вже не відбуваються[6].

Проблема надлишкового накопичення персональних даних в Інтернеті ускладнюється тим, що цифрові платформи не мають природного механізму «забуття», який притаманний людині. І якщо раніше окрема подія з життя людини могла з часом зникнути з пам'яті суспільства, то тепер вона може нескінченно тиражуватися та бути доступною для будь-кого. Володимир Янкевич зазначав, що можна жити, не пам'ятаючи, але неможливо жити, не забуваючи, оскільки опції відстеження і фіксації подій минулого дають усім нам шанс спостерігати в мережі за обставинами давнини[7].

Про це також згадує професор Отраднова О. О. у своїй статті: «Інтернет „пам'ятає" все: компрометуючі фото і відео, помилки минулого, „незручні" висловлювання та багато чого іншого, що у майбутньому може зашкодити людині. Особливо в зоні ризику опиняються молоді люди, підлітки, діти, які зневажливо розміщують інформацію в Мережі, не замислюючись про майбутнє. Час плине, ситуації змінюються, але просте введення пошукового запиту в інтернеті може повернути запитувача до подій багаторічної давнини та проінформувати про все, що колись відбувалося. Таку властивість мережі Інтернет ще називають „ефектом вічності" (eternity effect)»[8].

Розвиток цифрових комунікацій докорінно трансформував механізми доступу до інформації: дані, розміщені в інтернет-просторі, стали легко доступними практично необмеженому колу користувачів. Водночас така інформація нерідко втрачає актуальність, може бути недостовірною, отриманою у протиправний спосіб або більше не мати значення для особи, якої вона стосується.

Мережа перетворилася на базу даних для запитів будь-якого типу, яка у будь-який момент є доступною для пошуку та виступає діючою культурною пам'яттю електронного формату[9].

---

3 Ambrose M. L. It's About Time: Privacy, Information Lifecycles, and the Right to be Forgotten. Stanford Technology Law Review, 2013. Vol. 16, no. 2. P. 381.

4 Rustad M. L., & Kulevska S. Reconsupteulizing the right to be forgotten to enable transatlantic data flow. Harvard Journal of Law & Technology. 2015. Vol. 28, no. 2. P. 387.

5 Castellano P. S. The right to be forgotten under European Law: a Constitutional debate. Lex Electronica, 2012. Vol. 16, no. 1. P. 1–30. URL: https://ssrn.com/abstract=2176814 (дата звернення: 29.01.2026)

6 Pino G. The right to personal identity in Italian private law: Constitutional interpretation and judge-made rights. The Harmonization of Private Law in Europe / M. Van Hoecke; F. Ost (eds.). Hart Publishing, Oxford, 2000. P. 237.

7 Jankélévitch Vladimir. Forgiveness. University of Chicago Press, 2005.

8 Отраднова О. О. Право на забуття: погляд крізь призму класичного делікту. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172 с.

9 Jones Meg Leta. Ctrl + Z: The Right to Be Forgotten. NYU Press, 2018, 5.

У таких умовах право на приватне життя дедалі більше трансформується з права на недоторканність особистої сфери у право на контроль над персональними даними. Цей перехід від класичної до інформаційної моделі приватності простежується як у доктрині, так і в судовій практиці, зокрема у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Суд поступово визнає, що тривале зберігання та повторна доступність інформації можуть становити самостійне втручання у приватне життя, навіть за відсутності нового акту оприлюднення.

Цифрова приватність є динамічною складовою права на приватне життя, що формується в умовах постійної обробки персональних даних і полягає у здатності особи зберігати контроль над своїм цифровим слідом.

Особливої складності набуває питання видалення інформації з мережі Інтернет. У зв'язку з постійним тиражуванням і дублюванням даних між вебресурсами їх повне знищення часто є технічно ускладненим або навіть неможливим. Саме тому проблематика реалізації та ефективного забезпечення права особи на забуття набула вагомого значення в умовах сучасного цифрового середовища.

ЄСПЛ у своїх рішеннях також звертав увагу на проблематику регулювання та контролю маси інформації, яка потрапляє в інтернет, і доступ до неї є у необмеженого кола осіб. ЄСПЛ у справі «Венгжиновський і Смольчевський проти Польщі» від 16 липня 2013 року постановив, що «Інтернет як інформаційно-комунікаційний інструмент, який особливо відрізняється від друкованих засобів масової інформації та обслуговує мільярди користувачів у світі, не підлягає і потенційно не може підлягати тому самому регулюванню та контролю, що й друковані засоби масової інформації. Отже, політика щодо відтворення матеріалу з друкованих засобів масової інформації та Інтернету може відрізнятися. Правила щодо відтворення матеріалів з Інтернету, безсумнівно, потребують коригувань відповідно до особливостей технології, щоб забезпечити захист і підтримку відповідних прав та свобод»[10].

Проблематика описується і в словах Віктора Майєра-Шенбергера: «Оскільки обсяг спогадів та множина інформації стали новим стандартом, це обумовлює виникнення зворотної проблеми: потреби зменшити чи взагалі забути обставини»[11].

Інформаційна пам'ять є феноменом постійної та неконтрольованої доступності даних, що усуває природний процес забуття та створює ризики для реалізації права на приватне життя, гідність і репутацію особи.

1.2. Генеза та правова природа права на забуття

У відповідь на сучасні виклики в Європейському Союзі було розроблено інститут права на забуття (right to be forgotten або right to erasure).

[10] Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland, заява № 33846/07, рішення Європейського суду з прав людини від 16 липня 2013 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122365 (дата звернення: 29.01.2026).

[11] Mayer-Schönberger Viktor. Delete: The virtue of forgetting in the digital age. Princeton University Press, 2011, 165.

Ключовим етапом зародження права на забуття стало його нормативне закріплення у праві Європейського Союзу, зокрема у статті 17 Загального регламенту про захист даних (GDPR)[12].

Впровадження GDPR – це важливий крок у підвищенні рівня захисту персональних даних в ЄС і за його межами[13].

Водночас право на забуття у цьому контексті не постає як абсолютне право на знищення інформації, а як комплексне правове явище, що включає можливість стирання персональних даних за наявності визначених підстав.

Так, у статті 17 Загального регламенту про захист даних (GDPR) зазначається, що «суб'єкт даних повинен мати право на стирання своїх персональних даних, яке повинен здійснити контролер без будь-якої безпідставної затримки, також контролер повинен бути зобов'язаним стерти персональні дані без будь-якої необґрунтованої затримки у разі виникнення однієї з наведених нижче підстав: немає більше потреби в персональних даних для цілей, для яких їх збирали чи іншим чином опрацьовували; суб'єкт даних відкликає згоду, на якій ґрунтується опрацювання; суб'єкт даних заперечує проти опрацювання; персональні дані опрацьовували незаконно; персональні дані необхідно стерти для дотримання встановленого законом зобов'язання, закріпленого в законодавстві Союзу або держави-члена, яке поширюється на контролера; персональні дані збирали у зв'язку з пропонуванням послуг інформаційного суспільства»[14].

Частина 3 статті 17 Загального регламенту про захист даних (GDPR) встановлює й обмеження застосування права на забуття: «параграфи 1 та 2 не застосовують залежно від ступеня необхідності в опрацюванні: для реалізації права на свободу вияву поглядів та свободу інформації; для дотримання встановленого законом зобов'язання, що вимагає опрацювання згідно з законодавством Союзу або держави-члена, яке поширюється на контролера, або для виконання завдання в суспільних інтересах або здійснення офіційних повноважень, покладених на контролера; на підставах суспільного інтересу в сфері охорони суспільного здоров'я; для досягнення цілей суспільних інтересів, цілей наукового чи історичного дослідження; для формування, здійснення або захисту правових претензій»[15]. Недоліком регулювання меж права на забуття є певні оціночні судження, такі як «ступінь необхідності в опрацюванні».

[12] Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (Загальний регламент про захист даних, GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#n395 (дата звернення: 29.01.2026).

[13] Радейко Р. І. Право на приватність у соціальних мережах. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172 с.

[14] Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (Загальний регламент про захист даних, GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#n395 (дата звернення: 29.01.2026).

[15] Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (Загальний регламент про захист даних, GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/

Суд справедливості Європейського Союзу у відомій справі Google Spain v. AEPD and Mario Costeja Gonz lez від 13 травня 2014 року встановив: «Якщо після вимоги суб'єкта персональних даних буде доведено, що включення цих посилань в даний момент до вказаного переліку несумісне з Директивою, то посилання та інформація, яка міститься в переліку результатів, повинні бути видалені»[16]. Тобто Суд визнав, що особа має право вимагати від пошукових систем видалення або приховування результатів пошуку, якщо такі дані порушують її приватність або втратили актуальність. Це й стало основою для подальшого розвитку права на забуття як концепції.

Право на забуття спирається на концепцію, відповідно до якої особа має юридично гарантовану можливість вимагати усунення з відкритого доступу інформації про себе, що міститься в мережі Інтернет і потенційно може завдавати шкоди її приватності. Точнішим є визначення цього права як можливості вимагати знищення певних відомостей із результатів пошукової видачі пошукових систем.

Правова природа права на забуття є похідною. Воно не існує ізольовано, а ґрунтується на праві на приватність, захист персональних даних та повагу до людської гідності. Саме тому у практиці ЄСПЛ підкреслюється, що право на забуття не є самостійним правом, але може підпадати під сферу дії статті 8 Конвенції. Тут важливо звернути увагу на справу «Гурбейн проти Бельгії» від 4 липня 2023 року, де ЄСПЛ і зазначив, що «право на забуття не є самостійним правом, захищеним Європейською конвенцією з прав людини, і тією мірою, якою вона охоплюється статтею 8, може стосуватися лише нападів на репутацію особи, які досягають певного рівня серйозності»[17].

Слушно зазначає Ю. С. Размєтаєва, що право на забуття не повністю охоплюється правом на приватність. Останнє захищає інформацію про особу, яку вона не хоче робити загальновідомою, тоді як право на забуття передбачає стирання тієї інформації, що була публічно відома протягом певного часу, а також перешкоджання доступу до неї для інших осіб[18].

Важливою особливістю права на забуття є його функціональний характер. Воно спрямоване не на переписування історії чи знищення фактів, а на обмеження непропорційного впливу минулої інформації на сучасне життя особи. У цьому сенсі право на забуття виконує компенсаторну функцію, пом'якшуючи негативні наслідки цифрової пам'яті.

show/984_008-16#n395 (дата звернення: 29.01.2026).

[16] Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, справа C-131/12, рішення Суду справедливості Європейського Союзу від 13 травня 2014 року. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62012CJ0131 (дата звернення: 29.01.2026).

[17] Hurbain v. Belgium, заява № 57292/16, рішення Європейського суду з прав людини від 4 липня 2023 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814 (дата звернення: 29.01.2026).

[18] Размєтаєва Ю. С. Формування новітніх прав людини під впливом ІТ. ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф, м. Львів, 7 груд. 2018 р.

Таким чином, генеза права на забуття демонструє еволюцію правового мислення від захисту приватності як фізичної сфери до захисту приватності як інформаційного простору, в якому ключову роль відіграє контроль над даними та їхньою доступністю у часі.

1.3. Право на забуття в системі особистих немайнових прав

У системі прав людини право на забуття належить до категорії особистих немайнових прав, оскільки безпосередньо пов'язане з гідністю, честю, репутацією та приватним життям особи. На відміну від майнових прав, воно не має економічного змісту і спрямоване на забезпечення нематеріальних благ.

Поступово у нормативно-правових актах право на інформацію виокремилося із системи природних прав та сформувалося як основоположне, первинне право людини, яке визнається та гарантується міжнародною спільнотою[19].

Особисті немайнові права традиційно характеризуються абсолютним характером, тобто обов'язком усіх інших осіб утримуватися від їх порушення. Однак у випадку права на забуття цей підхід зазнає корекції. У цифровому середовищі абсолютність такого права є неможливою, оскільки його реалізація неминуче впливає на права та свободи інших осіб, зокрема на свободу вираження поглядів і право на інформацію.

Саме тому право на забуття слід розглядати як відносне чи не абсолютне особисте немайнове право, реалізація якого завжди залежить від конкретних обставин та потребує балансування. Право на забуття є похідним від права на приватність і права на інформацію. Також не буде хибним назвати його балансом між вказаними особистими немайновими правами. Його місце у системі особистих немайнових прав визначається не лише інтересами суб'єкта даних, а й суспільними інтересами, пов'язаними з доступом до інформації.

Важливою рисою права на забуття є його тісний зв'язок з правом на репутацію. Тривала доступність негативної або застарілої інформації може призводити до стигматизації особи, перешкоджати її професійній діяльності та соціальній реінтеграції. У цьому контексті право на забуття виступає інструментом репутаційної реабілітації, особливо у випадках, коли суспільний інтерес до події вичерпано.

Разом із тим право на забуття не може використовуватися як засіб уникнення відповідальності або приховування суспільно значущої інформації. Практика судів демонструє, що публічні особи мають значно вужчий обсяг цього права, оскільки їхня діяльність за своєю природою пов'язана з підвищеним суспільним інтересом. У справі «Von Hannover v. Germany (No 2)» від 7 лютого 2012 року ЄСПЛ зазначив: «...необхідно розрізняти приватних індивідів і осіб, котрі діють в публічному контексті, як політичні або публічні постаті. Отже, в той час як невідомий громадськості приватний індивід може вимагати особливого захисту свого приватного життя, це не стосується публічних осіб»[20].

[19] Кодинець А. О. Право на забуття у системі інформаційних прав. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172 с.

[20] Von Hannover v. Germany (No. 2), заяви №№ 40660/08 та 60641/08, рішення Європейського суду з прав людини від 7 лютого 2012 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126822 (дата звернення: 29.01.2026).

Тож у системі особистих немайнових прав право на забуття займає особливе місце – воно покликане забезпечити баланс між приватністю та публічністю в умовах цифрового суспільства. Його значення полягає не у створенні абсолютного захисту від інформації, а у формуванні справедливості між надмірним та непропорційним впливом на особисте життя та приватність.

1.4. Право на забуття в об'єктивному та суб'єктивному розумінні

У сучасній правовій доктрині відсутній єдиний підхід до розуміння права на забуття, що зумовлює необхідність його розмежування в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Таке розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє чітко визначити межі реалізації цього права та уникнути його абсолютизації.

В об'єктивному розумінні право на забуття слід розглядати як інститут приватного права, що формується сукупністю правових норм, принципів та судової практики, спрямованих на регулювання обігу персональних даних у цифровому середовищі. Йдеться про нормативне закріплення допустимих меж зберігання, обробки та поширення інформації про особу в мережі Інтернет. У цьому значенні право на забуття не зводиться до окремої статті законодавства чи конкретного суб'єктивного права особи, а становить цілісну правову конструкцію.

Об'єктивне право на забуття закріплюється, зокрема, у статті 17 Загального регламенту про захист даних (GDPR)[21], яка встановлює підстави для стирання персональних даних, а також передбачає винятки, пов'язані зі свободою вираження поглядів, суспільним інтересом, науковими та історичними дослідженнями.

Таким чином, на рівні об'єктивного права право на забуття функціонує як механізм балансування приватності та інших фундаментальних прав, а не як абсолютна заборона на поширення інформації.

Важливу роль у формуванні визначення об'єктивного права на забуття відіграє судова практика. ЄСПЛ, не визнаючи право на забуття як автономне право, тим не менш створив низку критеріїв, які визначають, за яких умов тривала доступність інформації може становити втручання у приватне життя.

Через це право на забуття в об'єктивному розумінні — це цілий механізм, що постійно розвивається під впливом цифрових та технологічних змін.

Водночас *у суб'єктивному розумінні* право на забуття постає як право особи вимагати обмеження доступу до персональних даних про неї. У цьому ключі воно проявляється як можливість звернення до контролера даних, пошукової системи або суду з вимогою про видалення, деіндексацію або деперсоналізацію інформації.

Суб'єктивне право на забуття не виникає автоматично і не має безумовного характеру. Його реалізація завжди залежить від оцінки низки факторів: статусу особи (публічна чи приватна), характеру інформації, часу, що минув з моменту події, ступеня суспільного інтересу та можливих негативних наслідків для особи. Саме тому суб'єктивне право на забуття слід розглядати не як право на «стирання минулого»,

[21] Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (Загальний регламент про захист даних, GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#n395 (дата звернення: 29.01.2026).

а як право на обмеження надмірного цифрового сліду, що втратив актуальність або легітимну мету.

На відміну від класичних суб'єктивних прав, право на забуття потребує активного втручання третіх осіб. Саме тому суб'єктивне право на забуття має складну структуру та може реалізовуватися у різних формах: шляхом видалення інформації, деперсоналізації або деіндексації. Кожна з цих форм має різний ступінь інтенсивності втручання та застосовується залежно від конкретної ситуації.

Розмежування об'єктивного та суб'єктивного права на забуття дозволяє уникнути його сприйняття як інструменту цензури та підкреслює його допоміжний, а не домінуючий характер у системі прав людини.

1.5. Право на забуття як темпоральне право

Класичне розуміння права на приватне життя історично формувалося в умовах обмеженої здатності суспільства до збереження та відтворення інформації. У доцифрову епоху час сам по собі виконував функцію природного механізму забуття, який зменшував актуальність подій минулого та обмежував їх вплив на сучасне життя особи.

У цифровому середовищі час перестав бути чинником зменшення втручання у приватне життя. Навпаки, інформація про особу може зберігати однакову видимість незалежно від того, скільки років минуло з моменту події. Саме в цьому контексті виникає право на забуття як правова реакція на порушення темпорального балансу між минулим і теперішнім.

Право на забуття має виразний темпоральний характер, оскільки його реалізація безпосередньо пов'язана з оцінкою плину часу та зміни значущості інформації. На відміну від більшості класичних суб'єктивних прав, воно не виникає одночасно з появою інформації, а може формуватися з часом, коли подальша доступність інформації перестає бути виправданою.

Темпоральний аспект виразно проявляється у справах, пов'язаних із кримінальним минулим, дисциплінарними провадженнями або іншими подіями, які з часом втрачають актуальність. У таких випадках тривала доступність інформації може перешкоджати реінтеграції особи в суспільство, фактично перетворюючи минулі події на постійний чинник впливу на її сучасне життя.

Тому темпоральний характер права на забуття безпосередньо впливає на вибір механізму його реалізації. Чим більше часу минуло з моменту події і чим менш актуальною є інформація, тим більш інтенсивні заходи можуть бути виправданими.

На ранніх етапах після оприлюднення інформації достатнім може бути застосування деіндексації як способу обмеження надмірного втручання в приватне життя. З плином часу, за відсутності суспільного інтересу, можливими стають деперсоналізація або навіть видалення інформації повністю.

Таким чином, темпоральність визначає не лише наявність права на забуття, а й ступінь допустимого втручання в інформаційний простір.

1.6. Право на забуття як правова можливість реінтеграції особи

Традиційно реінтеграція розглядалася зазвичай у кримінально-правовому контексті, зокрема щодо осіб, які відбували покарання. Однак у теперішній час поняття реінтеграції набуло ширшого змісту, поширюючись на будь-які ситуації, коли ми-

нулі події продовжують негативно впливати на життя особи через тривалу цифрову доступність інформації.

Калітенко О. М. зазначає: існує також точка зору, що право на забуття – зразок класичних правових способів приховати інформацію. Кожна людина має право на помилку (і не один раз за життя). З такою позицією важко не погодитися, адже право на забуття постає як інструмент не лише захисту приватності, а й забезпечення соціальної реабілітації особи[22].

ЄСПЛ неодноразово зазначав, з чим слід цілком погодитись, що тривала доступність інформації може перешкоджати реінтеграції особи у суспільство. Особливо яскраво цей підхід простежується у справах, пов'язаних із кримінальним минулим, де Суд наголошував на важливості надання особі можливості почати нове життя після відбуття покарання.

У рішенні у справі «M.L. та V.V. проти Німеччини» Суд підкреслив, що з плином часу засуджені особи мають законний інтерес у тому, щоб не стикатися постійно зі своїми минулими діяннями, оскільки це може унеможливлювати їх соціальну реінтеграцію. Таким чином, право на забуття постає як інструмент реалізації принципів гуманізму та поваги до людської гідності[23].

Зародки сучасного права на забуття, що виконує реінтеграційну функцію, можна прослідкувати у законодавстві Франції та Італії, так звані «le droit l'oubli» та «diritto al'oblio», задуманих як права злочинця, який вже відбув покарання, не стикатися з інформацією про своє кримінальне минуле та заперечувати проти її публікації[24].

Разом із тим право на забуття як механізм реінтеграції не є абсолютним. Його застосування обмежується наявністю переважаючого суспільного інтересу, зокрема у випадках, коли йдеться про тяжкі злочини, системну корупцію або зловживання владою. У таких ситуаціях суспільство має легітимний інтерес у збереженні доступу до інформації, навіть якщо це ускладнює реінтеграцію конкретної особи.

Крім того, коли йдеться про публічних осіб, то цей статус істотно звужує можливість реінтеграційної функції права на забуття, оскільки публічні особи повинні бути готовими до підвищеного рівня суспільного інтересу.

Головна ідея у тому, що суспільство має пробачити людині її минулі помилки і дозволити розпочати життя з чистого аркуша. Останнє якраз дуже важливе для успішного виправлення та ресоціалізації колишніх злочинців[25].

---

[22] Калітенко, О. М. Право на забуття: історія, сучасність, перспективи. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172 с.

[23] M.L. and W.W. v. Germany, заяви №№ 60798/10 та 65599/10, рішення Європейського суду з прав людини від 28 червня 2018 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183947 (дата звернення: 29.01.2026).

[24] Andrade N. N. G. Oblivion: The Right to be Different ...the Right to be Forgotten. Ghezzi A., Pereira Â. G., Vesnić-Alujević L. (eds). The Ethics of Memory in a Digital Age. Palgrave Macmillan Memory Studies. Palgrave Macmillan, London, 2014. P. 65–81.

[25] Литвиненко А. Реалізація права на забуття в контексті знищення персональних даних осіб щодо їхньої судимості чи підозри в скоєнні ними злочинів: практика Європейського суду з прав людини та судів США. Часопис Київського університету права, 2019. № 4. С. 379–389.

Отже, право на забуття в аспекті реінтеграції фактично постає реакцією права на ситуацію, коли цифрове середовище не залишає людині простору для дистанціювання від власного минулого. Умовне «відбуття покарання» або втрата суспільної актуальності події не означають її зникнення з публічного простору, а отже — не гарантують особі можливості почати новий етап життя без постійного повернення до вже прожитого. У цьому сенсі право на забуття не заперечує минуле, а намагається поставити йому межі, визнаючи, що безконтрольна цифрова пам'ять може перетворюватися на форму довічної стигматизації.

2. Практика ЄСПЛ як етап історичного формування права на забуття

Формування права на забуття як самостійної правової концепції відбувалося поступово і задовго до його нормативного закріплення у праві Європейського Союзу. Важливу роль у цьому процесі відіграла практика ЄСПЛ, яка ще на початку 2000-х років заклала доктринальні підходи для подальшого опрацювання проблеми тривалої доступності інформації про особу.

На цьому етапі Суд ще не оперував категорією «право на забуття», однак у своїх рішеннях дедалі частіше звертав увагу на те, що нові технології здатні трансформувати саме розуміння втручання у приватне життя. Якщо раніше таке втручання розглядалося як разовий акт публікації або розголошення, то з розвитком цифрових технологій воно набуло тривалого і накопичувального характеру.

Аналіз практики дозволяє виділити **три етапи розвитку підходів Суду**.

Перший етап: трансформація розуміння втручання (кінець 1990-х — початок 2000-х).

Показовою у цьому контексті є справа «Пек проти Сполученого Королівства» від 28 січня 2003 року[26]. Заявник, який страждав на депресивний розлад, був зафіксований камерами відеоспостереження у момент гострої психологічної кризи. У 1995 році він вийшов на вулицю з кухонним ножем із наміром накласти на себе руки. Його помітили камери відеоспостереження, поліція зупинила спробу самогубства, життя було врятоване. Місцева влада передала запис до медіа, де фрагменти запису показувалися на телебаченні та публікувалися в газетах. Особа була ідентифікована — його обличчя не було ефективно замасковано.

Попри те, що подія відбулася у публічному просторі, ЄСПЛ визнав, що її подальше поширення через засоби масової інформації становило втручання у приватне життя заявника. Особливого значення Суд надав не самому факту фіксації події, а масштабам і тривалості її публічного розголошення, а також відсутності ефективної анонімізації особи[27].

Суд відійшов від класичного підходу, за яким втручання пов'язувалося виключно з фактом незаконного отримання інформації. Було сформульовано принципово нове положення: навіть правомірно отримані відомості можуть становити порушення

[26] Peck v. the United Kingdom, заява № 44647/98, рішення Європейського суду з прав людини від 28 січня 2003 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60898 (дата звернення: 29.01.2026).

[27] Peck v. the United Kingdom, заява № 44647/98, рішення Європейського суду з прав людини від 28 січня 2003 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60898 (дата звернення: 29.01.2026).

статті 8, якщо їх подальше масове поширення призводить до непропорційного втручання у приватне життя.

Фактично суд визнав, що цифрові технології змінюють природу втручання, наголосив на ефекті «постійної доступності» та заклав основу темпорального підходу до приватності.

Другий етап: темпоральний критерій і реінтеграційна функція приватності (2010-ті роки).

Найбільш показовою є справа «M.L. та V.V. проти Німеччини»[28], що стосувалася тривалої доступності інформації про особу, яка була засуджена і вже відбула покарання. У ній суд закріпив новий критерій – баланс між суспільним інтересом та правом на реінтеграцію після відбуття покарання. Це рішення демонструє важливу трансформацію, ЄСПЛ починає враховувати не лише факт публікації, а й право особи на "друге життя" після кримінального минулого. Таким чином формується темпоральний критерій як структуроутворюючий елемент майбутньої доктрини права на забуття.

Як слушно зазначив Посикалюк О. О., практику Суду ЄС та ЄСПЛ, принаймні щодо права бути забутим, доцільно досліджувати разом як взаємообумовлену[29].

Третій етап: структуроване балансування (після 2014 року).

Після рішення Суду ЄС у справі Google Spain v. AEPD практика ЄСПЛ набуває системнішого характеру. Суд дедалі чіткіше структурує балансування між статтями 8 та 10 Конвенції. Таким чином, формується доктрина «контрольованої доступності», а не абсолютного стирання інформації.

Отже, коли Суд Європейського Союзу у 2014 році ухвалив рішення у справі Google Spain v. AEPD, він не створив право на забуття. Навпаки, це рішення стало нормативною відповіддю на проблеми, які ЄСПЛ почав описувати ще наприкінці XX — на початку XXI століття.

Такої ж думки дотримується і Посикалюк О. О: «Суд ЄС не є „творцем" цього права, оскільки сама концепція права бути забутим (право на забуття, право на стирання, право на видалення інформації, право забувати, right to be forgotten, right to erasure, right to oblivion, droit à l'oubli) набула широкого застосування в різних країнах Європи ще в останній декаді XX ст. Наприклад, Франція вперше визнала право бути забутим наприкінці 1970-х рр. як право фізичних осіб вимагати видалення персональних даних, коли дані більше не є адекватними. В Італії право бути забутим розглядається судовою практикою насамперед із погляду права кожного громадянина на видалення з архіву новин певних біографічних фактів. У Німеччині право бути забутим визнається проявом загального особистого немайнового права»[30].

[28] M.L. and W.W. v. Germany, заяви №№ 60798/10 та 65599/10, рішення Європейського суду з прав людини від 28 червня 2018 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183947 (дата звернення: 29.01.2026).

[29] Посикалюк О. О. Баланс між правом бути забутим та свободою слова: практика Суду ЄС та ЄСПЛ. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172с.

[30] Посикалюк О. Науковий коментар рішення Суду Європейського Союзу у справі «Компанія Гугл Спейн СЛ і Гугл ІНК проти Іспанського агентства із захисту даних (AEPD) і Маріо Костеха Гонсалеса» (щодо права бути забутим). Право України, 2019. № 4. С. 210–212.

Практика ЄСПЛ відіграла ключову роль в історичному формуванні права на забуття, заклавши його передумови ще до появи відповідного терміна. Рішення початку 2000-х років, зокрема справа «Пек проти Сполученого Королівства», засвідчила усвідомлення Судом того, що цифрові технології змінюють розуміння втручання у приватне життя, перетворюючи інформацію про минуле на постійний фактор впливу на особу. Саме ця еволюція підходів стала підґрунтям для подальшого нормативного закріплення права на забуття у праві Європейського Союзу.

3. Механізми здійснення права на забуття

Здійснення права на забуття, що походить із права на приватність, не зводиться до єдиного юридичного інструменту. Воно охоплює сукупність взаємопов'язаних механізмів, спрямованих як на відновлення порушеного приватного життя особи, так і на мінімізацію негативних наслідків тривалого існування інформації у цифровому просторі. До таких механізмів належать видалення, деперсоналізація та деіндексація.

Ці інструменти виконують різні функції та спрямовані на різні елементи інформаційно-цифрового ланцюга: від первинних даних, що зберігаються у контролера, до способів їх поширення та відображення пошуковими системами.

Таким чином, право на забуття реалізується через декілька механізмів, кожен з яких має різний ступінь впливу на інформаційне середовище і застосовується з урахуванням принципу пропорційності втручання в приватне життя конкретної особи.

3.1. Видалення персональних даних як найбільш інтенсивний механізм захисту

Видалення означає повне припинення зберігання. На відміну від деіндексації, яка лише обмежує доступ, видалення фактично ліквідує інформацію.

Видалення персональних даних є крайнім заходом реалізації права на забуття, що допустимий лише за відсутності переважаючих суспільних інтересів і за умови дотримання принципу пропорційності.

Саме тому видалення розглядається як найсильніший інструмент захисту приватності. Його застосування є виправданим у випадках, коли подальше існування інформації не має правового чи суспільного обґрунтування і створює непропорційну шкоду для особи. Водночас цей механізм не може застосовуватися автоматично, оскільки повне знищення інформації може суперечити суспільним інтересам або законним цілям обробки даних. Основними адресатами обов'язку щодо видалення є контролер даних, власник вебресурсу чи державний орган, якщо дані зберігаються в офіційних реєстрах.

3.2. Деперсоналізація як компромісний механізм

Деперсоналізація — це перетворення персональних даних таким чином, що особа не може бути прямо або опосередковано ідентифікована. Хоча деперсоналізація не є класичним елементом права на забуття, вона є альтернативою видаленню.

Деперсоналізація є ефективним альтернативним механізмом реалізації права на забуття, який дозволяє зберегти суспільно значущу інформацію, одночасно зменшуючи втручання у приватне життя індивіда. Зобов'язаним суб'єктом може виступати власник або редакція медіа, адміністратор вебресурсу, контролер даних.

Положення статей 17 та 89 GDPR прямо передбачають можливість збереження даних за умови застосування відповідних гарантій, зокрема принципу мінімізації даних та використання псевдонімізації[31].

Так у справі «Гурбейн проти Бельгії» від 4 липня 2023 року ЄСПЛ зобов'язав газету знеособити (деперсоналізувати) ім'я водія, який колись був відповідальним за смертельну ДТП, в електронній статті[32]. Право на забуття у цій справі розглядається ЄСПЛ також як механізм репутаційної реабілітації, особливо коли інформація втратила суспільне значення, але продовжує завдавати шкоди.

3.3. Деіндексація як інструмент балансування приватності та свободи слова

Деіндексація — це видалення певних результатів із пошукової видачі, тобто заборона пошуковим системам відображати посилання на матеріали, що містять персональні дані. Деіндексація не видаляє інформацію взагалі, а лише обмежує її публічну видимість. Це — елемент, який забезпечує баланс між приватністю і свободою слова, оскільки не вимагає знищення контенту, а лише зменшує шкоду від його надмірної поширеності через пошукові системи. Зобов'язаним суб'єктом при деіндексації є оператор пошукової системи.

Так, Суд справедливості Європейського Союзу у справі Google Spain v. AEPD and Mario Costeja Gonz lez від 13 травня 2014 року визнав, що особа може вимагати видалення інформації з пошукової системи[33]. Таким чином, Суд не вимагав деперсоналізації чи повного знищення інформації, чим і дійшов до балансу між свободою слова та приватністю, а вимагав обмежити видачу інформації у результатах пошуку.

4. Конфлікт права на забуття зі свободою слова

4.1. Співвідношення права на забуття зі свободою слова

Право на забуття як похідне від права на повагу до приватного життя неминуче вступає у складну взаємодію з іншими фундаментальними правами, насамперед зі свободою вираження поглядів та правом суспільства на отримання інформації.

Як слушно зазначає О. М. Калітенко, дискусійність і проблемність права на забуття і полягає у тому, що воно перебуває на межі двох особистих немайнових прав особи — права на інформацію (відкритий доступ, відсутність цензури) та права на приватність (повага до приватного й сімейного життя, захист персональних даних)[34].

[31] Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (Загальний регламент про захист даних, GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#n395 (дата звернення: 29.01.2026).

[32] Hurbain v. Belgium, заява № 57292/16, рішення Європейського суду з прав людини від 4 липня 2023 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814 (дата звернення: 29.01.2026).

[33] Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, справа C-131/12, рішення Суду справедливості Європейського Союзу від 13 травня 2014 року. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62012CJ0131 (дата звернення: 29.01.2026).

[34] Калітенко О. М. Право на забуття: здобуток європейський чи глобальний? Часопис цивілістики, 2019. Вип. 35. С. 60.

Кіріяк О. В. зазначає, що сама думка про те, що кожна людина протягом свого життя може зіштовхнутися з потребою вилучити з інформаційного простору певну інформацію про себе, є цілком природною і, без перебільшення, зрозумілою. Однак реалізувати його в суспільстві, яке заявляє про відкритість і свободу слова, — завдання не з простих, як мінімум тому, що право на забуття не є абсолютним правом у звичному розумінні; воно завжди має бути збалансованим проти «інших основних прав», включаючи свободу слова як ключову запоруку у захисті суспільних інтересів[35].

Конфлікт між цими правами не є штучним. Він закладений у самій логіці їх існування. Право на забуття вимагає обмеження доступності інформації, тоді як свобода слова, навпаки — передбачає максимальне поширення інформації, особливо тієї, що має суспільний інтерес.

Девід Ердос стверджує, що захист даних може і повинен дати можливість людям здійснювати певний контроль, принаймні ex post, над розповсюдженням даних в Інтернеті, хоча й не повинен мати домінуючого характеру над класичними правами людини.

У статті 8 Європейської конвенції з прав людини зазначається, що «кожна людина має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла та кореспонденції». Однак гарантоване право часто вступає в суперечність зі статтею 10 Європейської конвенції з прав людини, а саме: «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів»[36].

Право на забуття, у цьому контексті, не спрямоване на обмеження свободи слова як такої. Його завданням є запобігання ситуаціям, коли подальша доступність інформації стає непропорційною меті, заради якої вона була оприлюднена, і починає завдавати надмірної шкоди приватному життю особи.

Право на приватне життя і свободу вираження поглядів потрібно розглядати тільки як рівноцінні права. Жодне з них не користується автоматичним пріоритетом, а їх співвідношення визначається з урахуванням конкретних обставин справи.

4.2. Балансування прав у судовій практиці: критерії та підходи

ЄСПЛ виробив низку критеріїв, за якими визначається, яке право — приватність чи свобода слова — має перевагу в конкретній ситуації. Так, у справі «Гурбейн проти Бельгії» від 4 липня 2023 року ЄСПЛ зазначив: «балансування цих різних прав рівної цінності, яке має здійснюватися в контексті запиту на зміну журналістського контенту, що архівується онлайн, повинно враховувати такі критерії: (I) характер інформації; (II) час, що минув з моменту подій та з моменту первинної публікації; (III) сучасний інтерес до інформації; (IV) чи добре відома особа, яка претендує на право бути забутою, та її поведінка з моменту подій; (V) негативні наслідки подаль-

[35] Кіріяк О. В. Право на забуття: як не забути про головне. Право на забуття : збірка статей за редакцією професора І. В. Спасибо-Фатєєвої, Харків: ЕКУС, 2021, 172 с.

[36] Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.01.2026).

шої доступності інформації онлайн; (VI) ступінь доступності інформації в цифрових архівах; та (VII) вплив цього заходу на свободу слова, а точніше – на свободу преси»[37].

У свою чергу, Суд справедливості Європейського Союзу у справі Google Spain v. AEPD and Mario Costeja González від 13 травня 2014 року зазначив: «з часом дані можуть стати неналежними, невірними або надмірними чи більше не відповідають цілям, з якими вони оброблялися, тому навіть початково правомірна обробка точних даних може з плином часу перестати відповідати Директиві»[38].

Частина 3 статті 17 Загального регламенту про захист даних (GDPR)[39] також встановлює, що право на забуття не є абсолютним, перевагу може мати свобода слова і особливо – суспільний інтерес.

Проаналізувавши наведені судові рішення та нормативну базу, можна узагальнити критерії, за якими суди досягають балансу між приватністю і свободою слова: 1) внесок інформації у суспільну дискусію; 2) статус особи (публічна чи приватна); 3) спосіб отримання та достовірність інформації; 4) плин часу та актуальність подій; 5) ступінь втручання у приватне життя; 6) потенційні негативні наслідки для особи.

Аналізуючи наведені запитання та ступінь негативних наслідків, суд може обрати ступінь обмеження: видалення, деперсоналізація чи деіндексація інформації.

5. Право на забуття в українському правопорядку: нормативна природа та перспективи нормативного закріплення

Дослідження міжнародної практики, зокрема підходів Європейського суду з прав людини та правової системи Європейського Союзу, свідчить про поступову інституціоналізацію права на забуття як самостійного механізму захисту приватності в умовах цифрового середовища. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення його місця у системі українського права, з'ясування нормативних витоків та оцінки достатності чинних механізмів захисту.

5.1. Нормативні витоки права на забуття в Україні

Попри відсутність прямого законодавчого закріплення, право на забуття в українському правопорядку має конституційно-цивільну основу.

[37] Hurbain v. Belgium, заява № 57292/16, рішення Європейського суду з прав людини від 4 липня 2023 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814 (дата звернення: 29.01.2026).

[38] Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, справа C-131/12, рішення Суду справедливості Європейського Союзу від 13 травня 2014 року. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62012CJ0131 (дата звернення: 29.01.2026).

[39] Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (Загальний регламент про захист даних, GDPR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#n395 (дата звернення: 29.01.2026).

Передусім, фундаментальну основу становить стаття 32 Конституції України[40], яка гарантує кожному право на невтручання в особисте і сімейне життя та передбачає судовий захист від незаконного збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації про особу. Зміст цієї норми охоплює не лише заборону протиправного втручання, а й позитивний аспект — можливість особи контролювати інформаційні процеси, що її стосуються. У сучасних умовах такий контроль неминуче включає право вимагати припинення надмірної або непропорційної інформаційної присутності.

На рівні цивільного законодавства нормативне підґрунтя формують положення книги другої Цивільного кодексу України[41]. Стаття 270 визначає відкритий перелік особистих немайнових прав, що дозволяє доктринальне розширення їхнього змісту відповідно до суспільних трансформацій. Це означає, що поява нових форм загроз приватності може зумовлювати формування нових правомочностей у межах уже існуючої системи. Статті 301, 302 закріплюють право на особисте життя та його таємницю, право на інформацію про себе..

Окрему роль відіграє Закон України «Про захист персональних даних»[42], який встановлює принципи законності, цільового характеру та пропорційності обробки даних. Суб'єкт персональних даних має право вимагати виправлення або знищення інформації у разі її незаконної обробки. Хоча закон прямо не оперує категорією «права на забуття», закріплені у ньому механізми демонструють визнання за особою активної ролі у визначенні долі своїх даних.

Додатковим джерелом формування відповідного інституту є зобов'язання України щодо врахування практики Європейського суду з прав людини при застосуванні національного законодавства. Визнання судами прецедентних підходів до балансування між правом на повагу до приватного життя та свободою вираження поглядів фактично створює передумови для імплементації елементів права на забуття через судову практику.

Отже, нормативні витоки права на забуття в Україні мають багаторівневий характер: конституційний, цивільно-правовий та спеціальний. Хоча цей інститут поки що не інституціоналізований у вигляді окремої норми, його змістовні елементи вже закладені у чинному законодавстві, що створює підстави для подальшої кодифікації та систематизації. Таким чином, право на забуття в Україні існує як похідний інститут, що випливає з конституційних гарантій та цивільно-правових механізмів захисту приватності.

5.2. Розмежування права на забуття та права на захист персональних даних

Для коректного визначення правової природи права на забуття необхідне його чітке відмежування від права на захист персональних даних. Попри взаємозв'язок цих інститутів, вони мають різну юридичну конструкцію, функціональне призначен-

[40] Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 29.01.2026).

[41] Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 29.01.2026).

[42] Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 29.01.2026).

ня та сферу застосування. Розмежування доцільно здійснювати за такими критеріями: об'єкт, підстава застосування, часовий фактор, адресат обов'язку і мета правового захисту.

Об'єктом права на захист персональних даних є процес обробки персональних даних — їх збирання, зберігання, використання, поширення та інші операції. Центральним є питання законності та відповідності такої обробки встановленим принципам. Об'єктом права на забуття виступає не сама обробка як така, а цифрова доступність та публічна видимість інформації про особу. Йдеться про можливість обмеження видимості, навіть якщо первинне оприлюднення інформації було правомірним.

Підставою для реалізації права на захист персональних даних є порушення вимог законності: відсутність правової підстави для обробки, недотримання принципу цільового використання, обробка надмірних або неточних даних тощо. Ключовим є встановлення юридичного дефекту в процедурі обробки. Натомість підставою для застосування права на забуття може бути навіть відсутність формального порушення закону. Його реалізація пов'язується з непропорційністю подальшого поширення інформації, втратою її актуальності або суспільного інтересу. Таким чином, якщо перший інститут має характер реагування на незаконність, то другий — на дисбаланс між приватним і публічним інтересом.

У праві на захист персональних даних часовий елемент не є визначальним. Незаконна обробка є неправомірною незалежно від тривалості її здійснення. Для права ж на забуття часовий фактор має принципове значення. Саме плин часу може трансформувати правомірну та суспільно значущу інформацію у таку, що стає надмірним втручанням у приватне життя.

У межах права на захист персональних даних основним адресатом є контролер персональних даних — суб'єкт, який визначає мету і способи їх обробки. У праві на забуття коло адресатів є ширшим. Ними можуть бути не лише контролери даних, а й пошукові системи, адміністратори інформаційних платформ, власники електронних архівів. Це пояснюється тим, що мова йде про обмеження доступності інформації, а не лише про припинення її обробки.

Метою права на захист персональних даних є забезпечення законності та контрольованості інформаційних процесів, запобігання зловживанням при обробці персональної інформації, а метою права на забуття є відновлення балансу між правом особи на повагу до приватного життя та свободою вираження поглядів і правом суспільства на інформацію. Воно спрямоване на зменшення інтенсивності інформаційної присутності особи у публічному просторі у випадках, коли така присутність стає непропорційною.

5.3. Доцільність нормативного закріплення у Цивільному кодексі України

На підставі проведеного аналізу вважаю, що з огляду на принцип правової визначеності та необхідність гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, право на забуття має бути закріплене в Україні як самостійне суб'єктивне особисте немайнове право. Його інституціоналізація не повинна зводитися до розширювального тлумачення вже існуючих норм про захист персональних даних або приватності, оскільки за своєю природою воно має власний предмет регулювання, специфічні підстави застосування та особливий механізм реалізації.

Закріплення права на забуття доцільно здійснити у книзі другій Цивільного кодексу України серед особистих немайнових прав фізичної особи. Нормативне закріплення права на забуття сприятиме формуванню сталої судової практики та забезпеченню ефективного захисту приватності в умовах стрімкої цифровізації.

6. Право на забуття як механізм захисту чи юридична фікція

У сучасній правовій доктрині право на забуття часто подається як ефективний механізм відновлення контролю особи над власним цифровим минулим. Нормативні акти, судова практика та доктринальні підходи створюють стійке враження, що за допомогою правових інструментів можливо «повернути» особу до попереднього доінформаційного становища. Водночас постає дискусійне питання: чи не є право на забуття радше юридичною обіцянкою, ніж реальною можливістю — своєрідною фікцією, покликаною заспокоїти особу, яка зазнала негативного впливу від незворотного процесу?

Як зазначалося, цифрове середовище принципово відрізняється від традиційного, де забуття — це природний процес. Враховуючи це та механізми реалізації права на забуття, описані у розділі 3, слід звернути увагу на те, що право на забуття має виражений характер обмеження видимості, а не реального стирання інформації.

Цифровий простір функціонує за логікою накопичення та відтворюваності, інформація копіюється, архівується, кешується. За таких умов «повне видалення» інформації практично неможливе. Навіть якщо матеріал вилучено з одного джерела, він зберігається на інших джерелах. Це означає, що право на забуття не здатне забезпечити фізичне стирання інформації з цифрового середовища. Воно може лише впливати на її видимість і доступність.

Судова практика, зокрема рішення Суду справедливості ЄС у справі Google Spain v. AEPD[43], яке вже неодноразово згадувалося, прямо підтверджує цю тезу. Суд не вимагав знищення інформації як такої, а лише обмежив її доступність через пошукові системи. Такий підхід, хоч і дозволяє говорити про баланс між приватністю та свободою слова, водночас показує реальні межі самого права на забуття: воно не усуває інформацію з цифрового простору, а лише робить її менш помітною. У цьому сенсі право на забуття нагадує не забуття як таке, а радше контроль над тим, що і кому видно.

Термін «забуття» створює уявлення про повне зникнення інформації. Проте ні практика Суду ЄС, ні практика ЄСПЛ не передбачають абсолютного стирання. Більше того, сама ідея «повного забуття» у цифрову епоху виглядає суперечливою. Право, обіцяючи те, що технічно неможливо реалізувати, ризикує втратити довіру. Якщо особа де-юре реалізувала право на забуття, але де-факто продовжує стикатися з наслідками поширення інформації, виникає розрив між юридичною конструкцією та соціальною реальністю. Це ставить під сумнів не лише ефективність конкретного права, а й здатність права загалом адекватно реагувати на виклики цифрового середовища.

[43] Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, справа C-131/12, рішення Суду справедливості Європейського Союзу від 13 травня 2014 року. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62012CJ0131 (дата звернення: 29.01.2026).

З огляду на це доцільно поставити питання про концептуальне уточнення. Право на забуття у його реальному функціональному вимірі є не правом на стирання минулого, а правом на обмеження його актуальної цифрової присутності. Точнішими могли б бути такі формулювання: право на контроль цифрової видимості, право на обмеження доступності інформації, право на пропорційне інформаційне забуття. Такий підхід дозволив би уникнути ілюзії абсолютності та зосередитися на реальному змісті інституту — управлінні інформаційної присутності.

У цьому контексті право на забуття можна розглядати як компромісне або ж балансуюче право, яке не здатне гарантувати повного захисту, але водночас виконує важливу символічну функцію. Воно сигналізує про зміну парадигми: від простого пасивного сприйняття незворотного цифрового сліду — до визнання за особою права вимагати обмеження його впливу.

Отже, право на забуття не є абсолютним інструментом стирання минулого. Швидше, це правовий механізм управління пам'яттю в умовах, коли забуття як таке стало розкішшю. Це цілий механізм, який балансує між двома фундаментальними правами – свободою слова та приватністю. Його сила не у знищенні інформації, а у здатності поставити межі її безконтрольному поширенню. Саме в цьому — і його найбільша цінність, і його фундаментальне обмеження.

Висновки

У результаті проведеного теоретико-правового аналізу права на забуття в цифрову епоху, а також дослідження міжнародної судової практики, можна зробити такі узагальнені висновки.

По-перше, право на забуття сформувалося як відповідь правової системи на феномен цифрової пам'яті та необмеженої відтворюваності інформації. Його генеза свідчить про поступовий розвиток цієї концепції задовго до її нормативного закріплення в праві Європейського Союзу. Практика Європейського суду з прав людини, починаючи з початку 2000-х років, заклала доктринальні підходи до розуміння тривалої доступності інформації як самостійного чинника втручання у приватне життя.

По-друге, право на забуття доцільно розглядати як самостійне суб'єктивне право особи. Воно має власний об'єкт, власний зміст, а також визначене коло зобов'язаних суб'єктів (контролерів даних, власників сайтів, операторів пошукових систем). На відміну від загального права на приватність, воно передбачає активну вимогу щодо зміни статусу вже оприлюднених відомостей, що свідчить про його відносну автономність у системі особистих немайнових прав.

По-третє, право на забуття має виразний темпоральний характер. Його виникнення та обсяг безпосередньо залежать від плину часу та зміни суспільної значущості інформації.

По-четверте, право на забуття виконує важливу реінтеграційну функцію. Воно спрямоване на забезпечення можливості особи подолати негативні наслідки минулих подій та повноцінно інтегруватися у суспільне життя.

По-п'яте, реалізація права на забуття здійснюється через комплекс взаємопов'язаних механізмів: видалення, деперсоналізацію та деіндексацію. Видалення є найбільш інтенсивним засобом захисту приватності та застосовується лише у виняткових ви-

падках. Деперсоналізація виступає компромісним механізмом, що дозволяє поєднати захист приватності з потребами суспільного інтересу. Деіндексація, своєю чергою, є ключовим інструментом балансування між приватністю та свободою слова, оскільки обмежує надмірну публічну доступність інформації без її фізичного знищення.

По-шосте, доцільно закріпити право на забуття на законодавчому рівні в Україні з чітким визначенням його правової природи, підстав реалізації, співвідношення зі свободою слова та диференціації механізмів застосування. При цьому законодавча конструкція має відображати його обмежений і пропорційний характер.

По-сьоме, **у доктринальному вимірі** доцільно переосмислити поняття «забуття» як метафоричне, зосередивши увагу на категоріях контролю цифрової присутності та пропорційного обмеження доступності інформації, що дозволить уникнути ілюзії абсолютності цього права та узгодити його з реаліями цифрового середовища.

Отже, право на забуття слід розглядати не як інструмент переписування історії, а як правовий механізм обмеження непропорційного впливу цифрової пам'яті на сучасне життя особи. Його значення полягає у формуванні справедливого балансу між приватністю, свободою слова та суспільним інтересом в умовах цифрового суспільства.

REFERENCES

Ambrose, M. L. (2013). *It's about time: Privacy, information lifecycles, and the right to be forgotten*. Stanford Technology Law Review, 16(2), 369–422.

Andrade, N. N. G. (2014). Oblivion: The right to be different… the right to be forgotten. In A. Ghezzi, Â. G. Pereira, & L. Vesnić-Alujević (Eds.), *The ethics of memory in a digital age* (pp. 65–81). Palgrave Macmillan.

Boiko, A. M. (2018). The right to be forgotten: Some theoretical and practical aspects. *Journal of Eastern European Law*, 48, 45–53. [in Ukrainian].

Castellano, P. S. (2012). The right to be forgotten under European law: A constitutional debate. *Lex Electronica*, 16 (1), 1–30. https://ssrn.com/abstract=2176814 (accessed: 02.01.2026)

Erdos, D. (2021). The right to be forgotten beyond the EU: An analysis of wider G20 regulatory action and potential next steps. *Journal of Media Law*, 13(1), 1–28.

European Convention on Human Rights. (1950, November 4). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (accessed: 02.01.2026)

General Data Protection Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16 (accessed: 02.01.2026)

Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, Case C-131/12 (Court of Justice of the European Union, May 13, 2014). https://eur-lex.europa.eu

Hurbain v. Belgium, Application No. 57292/16 (European Court of Human Rights, July 4, 2023). https://hudoc.echr.coe.int (accessed: 02.01.2026)

Jankélévitch, V. (2005). *Forgiveness*. University of Chicago Press.

Jones, M. L. (2018). *Ctrl + Z: The right to be forgotten*. NYU Press.

Kalitenko, O. M. (2019). The right to be forgotten: European achievement or global trend? *Journal of Civil Law Studies*, 35, 60–67. [in Ukrainian].

Kalitenko, O. M. (2019). The right to be forgotten: History, modernity, prospects. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp. 45–58). EKUS. [in Ukrainian].

Kiryak, O. V. (2021). The right to be forgotten: Not to forget the essential. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp. 12–24). EKUS. [in Ukrainian].

Kodinets, A. O. (2021). The right to be forgotten in the system of information rights. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp. 96–108). EKUS. [in Ukrainian].

Lytvynenko, A. (2019). Implementation of the right to be forgotten in the context of erasure of personal data related to criminal convictions or suspicions: Case law of the ECtHR and U.S. courts. *Journal of Kyiv University of Law*, 4, 379–389. [in Ukrainian].

Mayer-Schönberger, V. (2011). *Delete: The virtue of forgetting in the digital age*. Princeton University Press.

M.L. and W.W. v. Germany, Applications Nos. 60798/10 and 65599/10 (European Court of Human Rights, June 28, 2018). https://hudoc.echr.coe.int (accessed: 02.01.2026)

Otradnova, O. O. (2021). The right to be forgotten through the prism of classical tort law. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp.59–71). EKUS. [in Ukrainian].

Peck v. the United Kingdom, Application No. 44647/98 (European Court of Human Rights, January 28, 2003). https://hudoc.echr.coe.int (accessed: 02.01.2026)

Popovych, T. P. (2021). Substantive aspects of the right to be forgotten. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp. 25–37). EKUS. [in Ukrainian].

Posykaliuk, O. O. (2021). Balancing the right to be forgotten and freedom of expression: Case law of the CJEU and ECtHR. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp. 109–121). EKUS. [in Ukrainian].

Posykaliuk, O. (2019). Scholarly commentary on the CJEU decision in Google Spain SL and Google Inc. v. AEPD and Mario Costeja González. *Law of Ukraine*, 4, 210–212.

Radeiko, R. I. (2021). The right to privacy in social networks. In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *The right to be forgotten* (pp. 122–134). EKUS. [in Ukrainian].

Razmetaieva, Y. S. (2018). Formation of new human rights under the influence of IT. In *IT law: Problems and prospects of development in Ukraine* (Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, Lviv). [in Ukrainian].

Rustad, M. L., & Kulevska, S. (2015). Reconceptualizing the right to be forgotten to enable transatlantic data flow. *Harvard Journal of Law & Technology*, 28(2), 349–417.

Von Hannover v. Germany (No. 2), Applications Nos. 40660/08 and 60641/08 (European Court of Human Rights, February 7, 2012). https://hudoc.echr.coe.int (accessed: 02.12.2025)

Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland, Application No. 33846/07 (European Court of Human Rights, July 16, 2013). https://hudoc.echr.coe.int

Council of Europe. (1950, November 4).

European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (accessed: 02.01.2026)

"On Personal Data Protection" (2010, June 1). *Law of Ukraine No. 2297-VI*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17 (accessed: 02.01.2026) [in Ukrainian].

Council of Europe. (1950, November 4). *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. (accessed: 29.11.2026) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Civil Code of Ukraine (2003, January 16). Law of Ukraine *No. 435-IV*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (accessed: 02.12.2025) [in Ukrainian].

Inna Spasybo-Fateyeva,
Dr. Sc. (Law), Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Civil Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Tetiana Sahan,
Master's Student,
Yaroslav Mudryi National Law University , Kharkiv, Ukraine

Spasybo-Fateyeva Inna, Sahan Tetiana. The Right to Be Forgotten in the Digital Age: Theoretical and Legal Analysis, International Practice, and Implementation Mechanisms

Abstract

The relevance of this study is обусловлена the rapid digitalization of social relations and the absence of a natural mechanism of forgetting in the digital environment, which results in the prolonged accessibility of personal information and an increased risk to private life, human dignity, and an individual's ability to achieve social reintegration. This issue acquires particular significance in view of the need to balance the right to privacy with freedom of expression and the public interest. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the right to be forgotten as an element of the system of personal non-property rights and to determine its legal nature, content, functional purpose, implementation mechanisms, and limits in the context of the digital age. The methodological framework of the research is based on general scientific and special legal methods, including the dialectical method, the formal-legal method, the systemic-structural method, the comparative legal method, as well as the method of analysis of judicial practice.Results. The study analyzes the transformation of the right to private life in the context of digitalization; examines the genesis and legal nature of the right to be forgotten; determines its place within the system of personal non-property rights; reveals the objective and subjective content of the right to be forgotten; analyzes its correlation with freedom of expression and the public interest; and explores the right to be forgotten as a temporal right and as a legal means of individual reintegration.Conclusions. The article may be of interest to scholars and practitioners in the fields of civil and information law, as well as to professionals dealing with personal data protection in the digital environment.

Keywords: right to be forgotten, privacy, personal data, freedom of expression, public interest, individual reintegration, digital memory.

ЛІЦЕНЗІЯ CC BY-NC-ND 4.0
дата першого надходження статті до видання 02.02.2026
дата прийняття статті до друку після рецензування 07.03.2026
дата публікації (оприлюднення) 23.03.2026